

ІХ

Глибока зима. На широкій площині за містом, де відбувалися звичайно військові вправи, уставили за розказом генерала кілька наметів. На ніч вислали туди кільканадцятьох рекрутів. Мали там провести ніч і тим випробувати, чи намети скажуться достаточною охороною проти тріскучих морозів і заметільниць.

Між висланими рекрутами був Михайло Федорчук. Він і ще один камрат мав також ночувати в одному із наметів. Не сміли спати. Жоден з них не смів заспати, хіба що на коротеньку хвилиночку й то на перемену. «Щоби котрий туман не замерз!» — гукав за ними, остерігаючи їх, один підпоручник.

Настала ясна тиха ніч і привела мороз і студінь із собою. Легені, неначе хлипаючи, набирали морозячого воздуха в себе, а на вії насідали срібні іскорки палючого морозу. Зорі дрижали й миготіли, і їх світло здавалося очищене й відроджене в тій напрочуд ясній, мов кат немилосердній ночі.

Оба рекрути були за приписом одягнені, одначе, коли зблизилася північ, студінь паралізувала суглави їх тіла. Вуха понапухали, а щоки розболіли й розпеклися, мов огнем поприскувані. Намети сказалися дуже марною охороною проти такої бруталної студені, коли в одній, напрочуд ясній ночі, одначе, треба було в них видержати аж до рання.

Під час коли Михайлович камрат уместився на малу хвилину задрімати, він сам проходжувався машинально на означенім місці коло намета сюди й назад.

Грубі сльози тиснулися йому із зимна й з болю все наново в очі. Був до крайності огірчений і розжалоблений.

Мерз страшенно, а ніч ясна та скреготяча здавалася безконечною, та супокоєм своїм лиш завзивала до ворохобні (бунту). Своім здоров'ям мали випробувати намети. І невже ж? Хто журився їх тілом? Хто журився їх здоров'ям? Хто журився мужиком? Ет! — збив кулаками до купи, мов грубими грудками землі, і протер морозом отяжілі очі. «А нехай би він свою силу і своє здоров'я стратив, які він отут, вернув калікою додому, яка нагорода ждала би його по тім всім? Хто рятував би його відтак? Хто, хто? Еге! Прийди, тату, та подивися, як твій син, як та собака, вие зі студені!» В його нутрі здіймився огірчений голос. «Прийди! І дома гризе студінь, з'їдає, як огонь, але дома ти не собака й не йдеш на безплатне каліцтво, як отут...»

Перед його душею спинилася нараз одна картина, яку бачив раз із своєю мамою на однім торзі і ще й досі її не забув. І його мама хрестилася все, коли згадувала ту стрічу.

То пробували на ярмарку. Був великий стиск, і одно товпилося галасливо округ одного. Погода була прегарна, і старе і молоде, жіноцтво, й дівоцтво, й чоловіки вешталися живо всюди.

В тім поквапнім здвигу зачули нараз музику. Хтось грав на катеринці чи на чімсь подібнім. Мимоволі подалися за звуками. Вони протиснулися крізь громаду, і який вид указався їх очам! Жовнір (в такім же самім мундирі, який він мав тепер на собі) незвичайної сили в плечах стояв, — ні, не стояв, плечі його стояли на землі, бо у нього були ноги майже по пояс відтяті, — стояв і крутив на землі уставлену катаринку. В колосальних плечах, здавалося, сила сконцентрована.

На грудях блистіла медаль, а його скісно всаджені чорні очі горіли недобрим огнем. Такий похмурий і небезпечний був його погляд, що він, не промовляючи до нікого ні слова, поражав своїми очима. Виглядав, неначеб мав у найближчій хвилі пімститися тяжко на кімсь із товпи за своє велике нещастя. Дівчата відверталися від нього, перелякані тим поглядом, а дві вагітні жінки віддалилися прудко з його округа, спльовуючи та хрестячися раз по раз. Його мати говорила, що чула до вечора його погляд на своїм чолі й мусила дома вугля гасити. Таке величезне було нещастя сього чоловіка, що, мов невидима лиха сила, переходило поражаюче на інших.

Він сам був сильно потрясений тим видовищем. Не раз бачив уже калік, калік різного роду, але тут, де чоловік був у самім найсильнішим розцвіті своєї молодечої сили такий скалічений, де нещастя через полишену силу й міць майже розкішних членів виступало так ярко наверх, воно було засильне, щоб не оставити тривкого враження. Він мав його свіже в своїй душі.

Ніхто не розпитував у нещасного, в який спосіб окалічив так страшенно, одначе його мундир і медаль на груді відказували самі, де шукати причини.

Як Михайла відібрано до війська, то мати його була перша, що нагадала йому того нещасного.

— Сього можеш у війську дослужитися! — віщувала гірко й заплакала голосно.

І коли він саме того не боявся, він був усе дуже обережний із зброєю, мав взагалі перед зброєю якусь неописану відразу, то міг скалічити в інший спосіб. Кілька то повідало, як вернули каліками. Покинули свою землю молодими, здоровими, а вернули назад із окаліченими руками... А земля вимагала лише дужих і здорових рук... Але що кого обходило, які руки поверне він, Михайло Федорчук, своїй землі?

Він збив із зимна неповоротно прибраними ногами докупи і звернувся бисто від намета назад. Відтак глянув на нього. Ніч стояла ще вповні... півгодини пізніше станув камрат на його місце, а він, закутавшись в солому й у жовнірське покривало, ліг спати.

Ніч здавалася безконечною. Він мерз страшенно, а до того боліли його ноги й руки. Лежав і мав, як звичайно, коли був на самоті, свою рідню і рідну сторону перед душею. Тамтого року в тім часі був він дома й пильнував своєї худоби у стайні. Там було тепло, і худоба огривала його ще своїм теплим віддыхом, а тут мав він міряти своїм тілом степені зимна.

А відтак, коли настане весна — за три місяці вона вже настане — буде земля його надармо вижидати. Розстелиться чорна й широка, як море, голубе небо буде сміятися, а його не буде. Не він буде її орати. Великі її скиби будуть на ній стирчати, й не він буде їх розкрилювати.

Тисячі чорних, обгорілих рук будуть тим зайняті, будуть тяжку залізну зброю чистити і вправлятися в її уживанні. Дужі, молоді, мускулярні руки — се становило якусь силу!

Кожний лишив дома десь там свій загонець, і він буде надармо його вижидати. Мов сирота, буде його вижидати... І межі тою землею і ними грала, мов струни, сюди й назад — доля...

.....
Та кукурудза, що він із татом ще сеї весни посіяв, вже геть піросла. Вже пряла. І її було багато, цілий лан. Виросла висока й сильна, і її стьожкувате шовкове листя шелестіло неустанно в легеньких подувах вітру...

В тишині чув він добре її шелест. Тепер, в отім сонячнім надвечір'ї, як усе затихло, пузата гарбузина неначе навмисне висунулася на межу та шелестіла між собою:

— Як мається Михайло?

— Мабуть, добре!

— Недобре! — потягло воздухом. — Він тужить!

— За нами! — прошелестіло листям.

— За нами...

А відтак потягли, мов морем, незлічимі шелестячі голоси понад лани:

— За нами...

Опісля умовкло, неначе на місці закам'яніло...

.....
Другого дня зранку вернули інфантеристи напівзамерзлі з повідморожуваними лицами, вухами й руками назад до касарні, а генерал прийняв мельдунок, що ним проєктовані намети показалися нездатними проти студені й що кількох інфантеристів, сильно перестуджених, відіслано до шпиталю.